

CEZAR JĘDRYSKO
(UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI)

WIZJONER, PROROK CZY SZALENIEC?
ROZWAŻANIA WOKÓŁ *FILOZOFII WSPÓLNEGO*
CZYNU NIKOŁAJA FIODOROWA

RECENZJA KSIĄŻKI

Nikołaj Fiodorow, *Filozofia wspólnego czynu*, tłum. M. Milczarek, C. Wodziński, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2012, 831 stron.

INFORMACJE O AUTORZE

Cezar Jędrisko
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: cezar.jedrysko@gmail.com

Przeszło ćwierć wieku w szufladzie profesora Cezarego Wodzińskiego zalegało tłumaczenie jednej z najważniejszych książek w duchowej historii Rosji, które ostatecznie za sprawą Wydawnictwa Marek Derewiecki i pracy Michała Milczarka ujrzało światło dzienne w rozszerzonej i poprawionej wersji pod koniec roku 2012. Mowa o *Filozofii wspólnego czynu* Nikołaja Fiodorowicza Fiodorowa.

Fiodorow to postać, która w polskich badaniach nad myślą rosyjską nie została jeszcze w pełni opracowana. Do tej pory funkcjonowały przekłady jedynie kilku artykułów o Nietzschem i Kancie, również nie ukazała się żadna rodzima filozoficzna monografia poświęcona w całości temu niezwykle myślicielowi¹. A jest to autor inspirują-

---

¹ Tłumaczenia zostały zawarte w: *Wokół Szestowa i Fiodorowa*, red. J. Dobieszewski, Warszawa 2007. Obszerne fragmenty poświęcone Fiodorowowi można

cej koncepcji, która fascynowała zarówno Fiodora Dostojewskiego, jak i Włodzimierza Sołowjowa. Myśl Fiodorowa inspirowała na równi mumifikujących Lenina i śniących o podboju kosmosu bolszewików², jak i luminarzy rosyjskiego renesansu religijno-filozoficznego. Pomimo niezwyklej popularności, sięgającej aż po popkulturę, niezwykła idea Fiodorowa w swym oryginalnym kształcie zmarła wraz ze swoim twórcą.

Omawiana tutaj *Filozofia wspólnego czynu* jest pozycją nietypową, ponieważ nie jest dziełem ukończonym. Nietypowy jest także sam autor, który nie pozostawił po sobie ani jednej książki, a jedynie sporo zapisków i artykułów – z czego parę o znacznej objętości, które następnie Nikołaj Peterson i Władimir Kożewnikow, jego najbliżsi uczniowie, wydali pod zbiorczym tytułem. Bazą dla polskiego tłumaczenia było kompleksowe rosyjskie wydanie *Dzieł zebranych N. F. Fiodorowa w czterech tomach* przygotowane i opatrzone komentarzem przez A. G. Gaczewę oraz S. G. Siemienową. W polskim wydaniu znalazły się kluczowe teksty, zawierające najpełniejszą wykładnię idei Fiodorowa, czyli *Supramoralizm albo powszechna synteza...* oraz *Problem braterstwa lub pokrewieństwa...* Dołączono także wybór artykułów o treści religijnej, filozoficznej (głównie poświęconych filozofii Nietzschego, Kanta, ale także myśli Sołowjowa, Dostojewskiego i Tołstojaja), historiozoficznej, o sztuce i regulacji przyrody. Całość dopięto paroma przykładami korespondencji Fiodorowa, aby przybliżyć polskiemu czytelnikowi sposób filozofowania rosyjskiego myśliciela. W porównaniu do rosyjskiego wydania nie jest to skromny wybór, gdyż zawiera się w nim kompletny wykład idei Fiodorowa. Musimy pamiętać, że był on myślicielem tworzącym w drugiej połowie XIX wieku i choć siła jego przekazu pozostaje niezmienna, to język i niekiedy argumentacja nie przetrwały próby czasu. Zwłaszcza wywody historiozoficzne, obszerne w polskim wydaniu, straciły na wartości. Należą się tutaj jednak pochwały dla tłumaczy, którzy pomimo ana-

---

znaleźć w: S. Mazurek, *Utopia i Łaska. Idea rewolucji moralnej w rosyjskiej filozofii religijnej*, Warszawa 2006; A. Sawicki, *Poprzez bunt i pokorę. Zagadnienie cierpienia i śmierci w eschatologicznych koncepcjach myślicieli rosyjskich*, Białystok 2011; J. Żylina-Chudzik, *Aktywistyczna eschatologia Mikołaja Fiodorowa jako pragmatyczna implikacja jego antropologii*, [online], www.filozofiarosyjska.uz.zgora.pl/ [dostęp: 21.03.2013].

² Jednym z inicjatorów konserwacji ciała Lenina był zwolennik idei wskrzeszenia Leonid Borysowicz Krasin. Por. L. Stołowicz, *Historia filozofii rosyjskiej. Podręcznik*, tłum. B. Żyłko, Gdańsk 2008, s. 221.

chroniczności języka myśliciela i jego utrudniającej odbiór manieri (długie zdania, mnóstwo neologizmów i gier słownych) potrafili stworzyć tekst zrozumiały i dogodny w odbiorze na progu XXI wieku.

Fiodorow jest filozofem tylko jednej myśli, której z niespotykaną w historii filozofii konsekwencją poświęcił każde napisane przez siebie słowo. A chodzi o coś najbardziej podstawowego i najbardziej osobistego dla każdego człowieka – o problem przewyciężenia śmierci. Tytułowy wspólny czyn polegać ma na wykorzystaniu potencjału militarnego do zapanowania nad klimatem i zaspokojenia w ten sposób doczesnych potrzeb ludzkości, co umożliwi jej skoncentrowanie wszystkich wysiłków na postępie naukowym, którego celem jest przywrócenie życia wszystkim zmarłym pokoleniom. Choć brzmi to fantastycznie, tkwiąca u podłoża idea ma niezwykle wagę.

Fiodorow występuje przeciw temu, co wydaje się najbardziej oczywiste – że każdy z nas podlega prawom przyrody i na ich mocy kiedyś umrze. Ten fakt, z którym stykamy się, obserwując odchodzenie bliskich (ojców), a później doświadczając własnego starzenia się, jest podstawową przyczyną naszego cierpienia. Moment bólu po stracie bliźniego, buntu przeciwko takiemu stanowi rzeczy wyłania człowieka spośród wszystkich istot. Świadomość śmiertelności jest zaczątkiem moralności, zrozumieniem fundamentalnego podziału na dobro-życie oraz zło-śmierć.

W problemie śmierci skupiają się wszystkie zagadnienia etyczne. Synowie obdarowani przez Ojców życiem stają się odpowiedzialni za ich życie i zobowiązani do ich wskrzeszenia. Przesłanie to przynosi chrześcijaństwo, w którym odkryta zostaje tajemnica powszechnego braterstwa ludzi poprzez ich wspólne pochodzenie od pierwszych rodziców i Boga Ojca. Chrześcijaństwo jest więc objawieniem stosunku Syna do Ojca oraz zapowiedzią ostatecznego przewyciężenia śmierci. Jezus Chrystus poprzez wskrzeszenie Łazarza, a następnie poprzez swoje zmartwychwstanie dał ludzkości zadanie do wykonania – powszechne wskrzeszenie. Jest to absolutny imperatyw człowieczeństwa.

Przyrodzie, będącej siedliskiem śmierci, należy przeciwstawić się działaniem, które aby było powszechne i wszechogarniające swych zasięgiem, wymaga uczestnictwa wszystkich ludzi. Wypełnienie przykazania Chrystusa jest zależne wyłącznie od ludzkości, musi dokonać się jej zjednoczonymi siłami tu i teraz. Służyć temu ma postęp technologiczny, który odpowiednio nakierowany doprowadzi do nastania

Królestwa Bożego, czyli odtworzenia w formie nieskażonej złem (śmiercią) wszystkich pokoleń i przemienienia kosmosu w sferę podległą duchowi ludzkiemu.

Jedynie aktywizm doprowadzi do pozytywnego rozwiązania soteriologicznego, gdyż Bóg jest w człowieku i co za tym idzie – nie istnieje transcendentna, zewnętrzna względem ludzkości, siła mogąca zbawić świat. Bierność i uległość wobec determinizmu przyrodniczego może doprowadzić do katastrofy, takiej jak na końcu Ewangelii św. Jana.

Niezwykłość konceptu Fiodorowa tkwi w jego maksymalizmie i holizmie, jak również w absolutnym prymacie powinności nad bytem i radykalnym imperatywie działania. Wydaje się, że projekt wspólnego dzieła przeciwstawia się zupełnie filozofii zachodniej, opartej na wątpieniu i dociekaniu prawdy, ale właśnie przez to stanowi dla niej interesujący kontrapunkt.

Filozofia wspólnego czynu zasługuje na szczególną uwagę z jeszcze jednego powodu. Sposób myślenia Fiodorowa jest skrajnie antysystemowy, jego projekt rozwija się w krótkich notatkach i artykułach dotyczących wielu pozornie niezwiązanych ze sobą kwestii, takich jak na przykład liturgia i charakter pisma, wywoływanie deszczu jodkiem srebra i staroruska tradycja stawiania drewnianych cerkwi w ciągu jednego dnia. Jednak te tematy połączone są wspólną ideą – obowiązkiem wskrzeszenia – i tworzą razem spójną, koherentną i bardzo konsekwentną całość, wolną od aporii klasycznych systemów filozoficznych.

Pomimo uniwersalności podjętego przez Fiodorowa tematu nie udało mu się uniknąć popadnięcia w pewnego rodzaju naiwność, gdy przechodzi do sposobów realizacji wspólnego czynu. Fragmenty poświęcone praktyce regulacji przyrody pomimo tkwiących w nich intuicji czyta się jak anachroniczne science fiction. Poprzez próbę zakorzenienia w rzeczywistości naukowej i społecznej końca XIX wieku koncepcja Fiodorowa staje się formą technologicznej utopii i przez to ucieka jej prawdziwy sens. Ale nie to stanowi największą wadę dzieła tego rosyjskiego wizjonera. Zupełnie niewspółczesna jest jego wypaczona interpretacja islamu.

Islam wedle Fiodorowa jest obrazem świata pozbawionego dobra, groźbą, która stanie się rzeczywistością, jeżeli nie zostanie dokonane wspólne dzieło. Z jednej strony jest to geopolityczny wróg chrześcijaństwa w postaci najeźdźców ze Wschodu, który opanował Konstantynopol i prowadzi permanentną wojnę z Rosją. Z drugiej strony islam

jest zagrożeniem metafizycznym, kultem okrutnego nieludzkiego Boga. Fiodorow interpretuje Allacha jako zaprzeczenie wszelkich przymiotów chrześcijańskiego Boga Ojca. Allah jako jedyny Bóg pozbawiony Syna nie może być wszechmocny, skoro nie przejawiał się w osobie równej sobie. Ten brak powoduje także, że nie może być przez nikogo zrozumiany, a zatem nie może być również kochany. Stworzenie ograniczonych istot jest wyrazem jego braku miłości i dobroci. Mahometański Bóg jest więc obcy człowiekowi, nie jest Ojcem ani Synem, nie daje życia, lecz jedynie śmierć. W rzeczy samej jest ślełą siłą żądającą krwi.

Czy jest zatem sens czytać Fiodorowa? W Rosji idea Fiodorowa, jak w zaklętym kręgu wiecznego powrotu, co jakiś czas wyłania się pod nową postacią. W 2011 roku pod patronatem prezydenta Federacji Rosyjskiej powstał „Strategiczny Społeczny Ruch Rosja 2045” na rzecz pokierowania przyszłością gatunku ludzkiego w celu wyzwolenia go od cielesności i śmiertelności przy pomocy wszelkich niezbędnych do tego środków technologicznych oraz skolonizowania kosmosu³. Skupia on profesorów nauk biologicznych i technicznych, a fundusze czerpie z darowizn rosyjskich milionerów przemysłowych pragnących nieśmiertelności. Nie dziwi więc, że twórcy tego ruchu uczynili swym duchowym patronem Nikołaja Fiodorowa.

Cezar Jędrysko

---

³ Por. portal „Rossia 2045”, [online], <http://2045.ru/> [dostęp: 21.03.2013].

